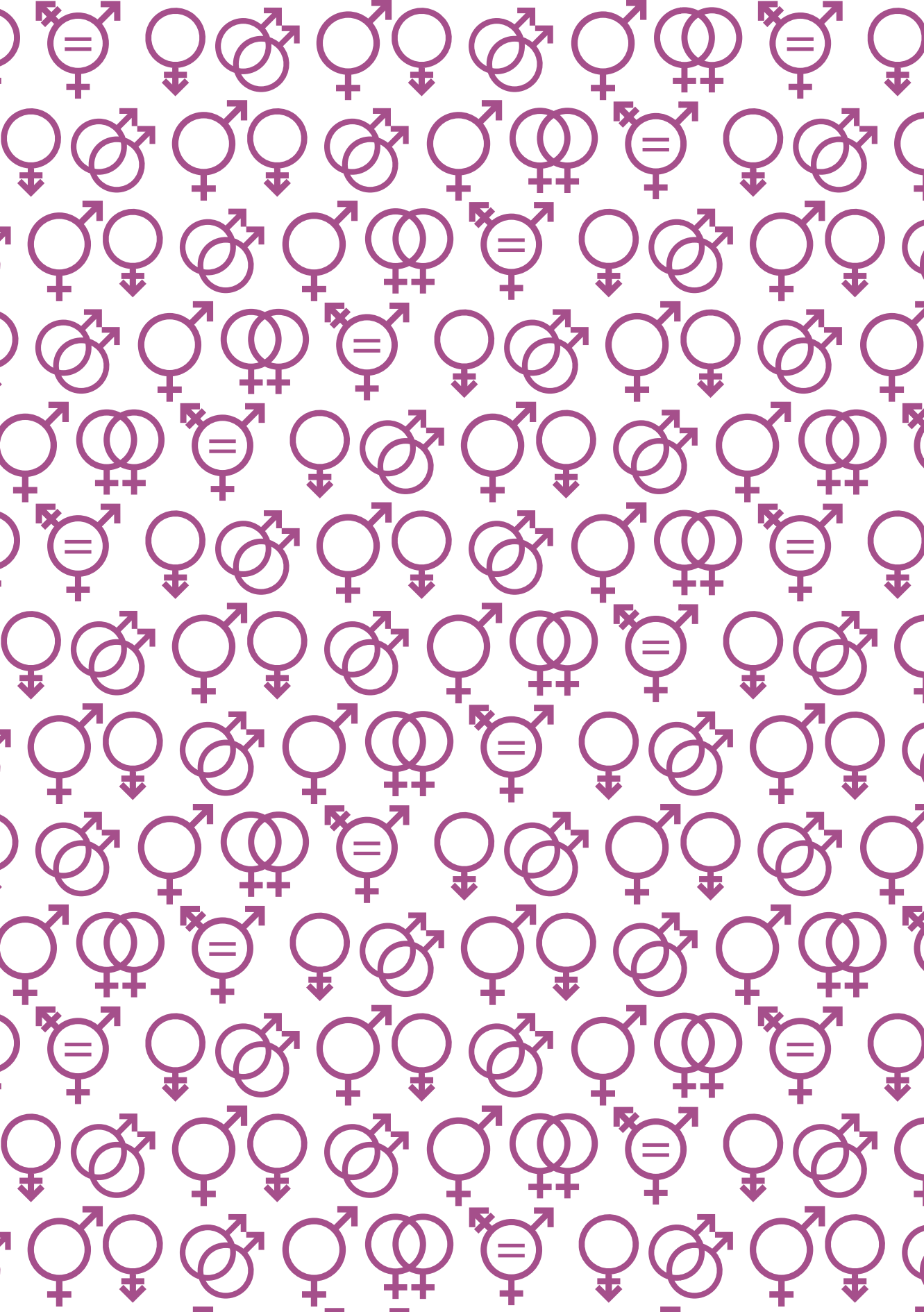

АНАЛИЗА НА ЗАКОНСКАТА РАМКА ВО ОДНОС НА ПРАВАТА НА ЛГБТИ- ЗАЕДНИЦАТА

 ХЕЛСИНШКИ
КОМИТЕТ ЗА ЧОВЕКОВИ
ПРАВА НА РЕПУБЛИКА
МАКЕДОНИЈА

 LGBTI
центар за поддршка
gender per perkranje
support centre

Содржината на оваа публикација е единствена одговорност на Хелсиншки комитет за човекови права на РМ- ЛГБТИ Центар за поддршка и на ниту еден начин не може да се смета дека ги одразува гледиштата на Цивика мобилитас, Швајцарската агенција за развој и соработка (SDC) или организациите што ја спроведуваат.

Издавач:

Хелсиншки комитет за човекови права на Република Македонија претставуван од претседателот проф. Др. Гордан Калајџиев

Уредници:

Уранија Пировска
Кочо Андоновски

Автори:

Вилдан Дрпљанин
Иван Менкиноски

Лектор:

Дејан Василевски

Дизајн и подготовка за печат:

Кома Дизајн

Печати:

Винсент графика

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

342.7-055.34:340.13(497.7)(047)

ДРПЉАНИН, Вилдан

Анализа на законската рамка во однос на правата на лгбти-заедницата / [Вилдан Дрпљанин, Иван Менкиноски ; преведувач Ениена Аети (албански), Маја Ангелеска (англиски)]. - Скопје : Хелсиншки комитет за човекови права на Република Македонија, 2017. - 20, 22 стр. : табели ; 21 см

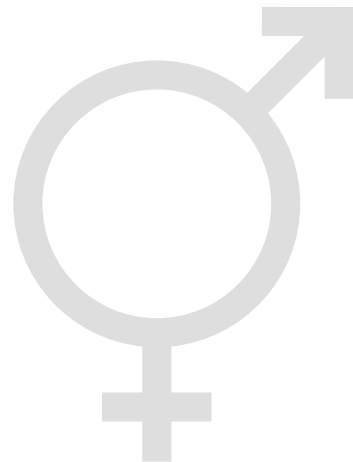
Насл. стр. на припечатениот текст: Analiza e kornizës ligjore në lidhje me të drejtat e lgbti komunitetit. - Обата текста меѓусебно печатени во спротивни насоки. - Текст на мак. и алб. јазик. - Публикацијата е во рамките на проектот: "Цивика Мобилитас"

ISBN 978-608-4790-15-0

1. Менкиноски, Иван [автор]

а) Сексуални права - Правна рамка - Македонија - Извештаи
COBISS.MK-ID 103772938

Содржина

I Вовед	7
II Опис на проблемите и посакувани правни решенија	11
1. Носење стратегија за надминување на хомофобијата и трансфобијата	11
2. Промена на Законот за спречување и заштита од дискриминација	13
3. Промена на Кривичниот законик	14
4. Промена на Законот за семејството	15
5. Носење регулатива за системско признавање на промена на полот	16
III Позитивна легислатива во однос на ЛГБТИ- заедницата	19
Закон за заштита, спречување и превенција од семејно насилство	19
Закон за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги	20
Закон за јавно здравје	20
Закон за изменување и дополнување на Законот за семејство – Старателство врз малолетни лица – жртви на трговија со луѓе	21
Закон за правата на пациентите	21
Закон за високото образование	21

Правилник за нови рекламни техники - Агенција за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги	22
Упатство за пласирање производи - Агенција за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги	22
IV Меѓународни истражувања и показатели и препораки за РМ.....	23
ПРЕПОРАКИ во врска со законската рамка во однос на правата на ЛГБТИ-заедницата во Република Македонија	29
V Заклучок	31
Босна и Херцеговина	33
Косово	34
Албанија	35
Црна Гора	36
Србија.....	36
Турција.....	37

I Вовед

Хомофобијата и трансфобијата и по повеќе од 25 години независност на Република Македонија сè уште се силно присутни во речиси сите сегменти од секојдневниот живот. Домашните и меѓународните извештаи за состојбата со правата на ЛГБТИ-лицата, без исклучок, ја посочуваат положбата на заедницата како една од најлошите во Европа. Отсуството на политичка волја, отворената хомофобија од високи претставници на институциите и нефункционалноста на правниот систем, се јавуваат како главни пречки за остварување на принципот на еднаквост на сите граѓани. Пример за тоа се извештаите за напредокот на Република Македонија кон Европската унија¹, каде што државата е постојано критикувана за општите слабости во спроведувањето на стандардите за човекови права, што влијаат на најранливите и на нај маргинализираните групи во општеството, како што е ЛГБТИ-заедницата. Дополнително, извештаите на организацијата ИЛГА Европа², која се бори за правата на ЛГБТИ-лицата и објавува список на 49 земји според нивното почитување на човековите права на оваа заедница, постојано ја сместуваат Македонија на дното.

Сè уште опстојуваат системските проблеми што институциите и позитивното право не успеваат да ги надминат, ги надминуваат пребавно или ги продлабочуваат. Основните проблеми се состојат во непрецизноста или во дискриминаторската содржина на правни-

1 Извештаи на Европската комисија за Република Македонија за 2012, 2013, 2014, 2015 и 2016 година: <https://goo.gl/SCM7Xn>, <https://goo.gl/CwUa56>, <https://goo.gl/VDSJTt>, <https://goo.gl/azwqB2>, <https://goo.gl/SQxrrV>.

2 Извештаи на ИЛГА Европа за состојбата со ЛГБТИ-правата во Република Македонија за 2012, 2013, 2014, 2015 и 2016 година: <http://www.ilga-europe.org/who-we-are/organisational-documents/annual-reports>.

те прописи, недоволната стручност и обученост на претставниците на институциите и непостоењето на ефикасна правна заштита. Во Република Македонија, Уставниот суд, Постојаната анкетната комисија за заштита на слободите и правата на граѓаните при Собранието на Република Македонија, Народниот правобранител, Комисијата за заштита од дискриминација и судовите се државни механизми за заштита на човекови права што имаат јасен мандат за справување со дискриминацијата воопшто, но во пракса, структурите за човекови права не преземаат речиси никакви мерки во однос на сексуалната ориентација и родовиот идентитет. Позитивните закони доведуваат до континуирано повредување на правата и на слободите на ЛГБТИ-лицата во Република Македонија и не нудат никаква заштита на заедницата. Легислативата не ги вклучува сексуалната ориентација и родовиот идентитет како посебни основи за заштита и со тоа припадниците на заедницата остануваат ранливи и подложни на поинаков третман од хетеросексуалците.

Оваа анализа ќе даде краток опис на главните проблеми во легислативата, проследен со конкретни предлози за нивно надминување. Анализата е поделена на три дела со цел јасно лоцирање на проблемите без да се омаловажи досега оствареното. Првиот дел ќе ги анализира посакуваните правни решенија, како што се усвојувањето стратегија за надминување на хомофобијата и трансфобијата, измените и дополнувањата во Законот за спречување и заштита од дискриминација³, Кривичниот законик⁴ и Законот за семејството⁵, како и носењето регулатива за системско признавање на промена на полот. Понатаму, во вториот дел, со цел да се добие претстава за постојната легислатива во однос на ЛГБТИ-луѓето, наведени се законските одредби и подзаконските акти што споменуваат и регулираат права поврзани со сексуалната ориентација и родовиот идентитет. Конкретно, опфатени се шест закони, Законот за заштита,

08...

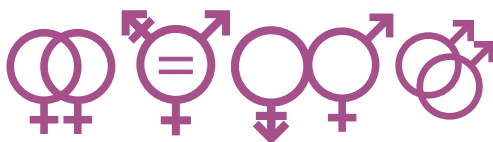
3 Закон за спречување и заштита од дискриминација, „Службен весник на РМ“, бр. 117/2015.

4 Кривичен законик на Република Македонија, „Службен весник на РМ“, бр. 37/96.

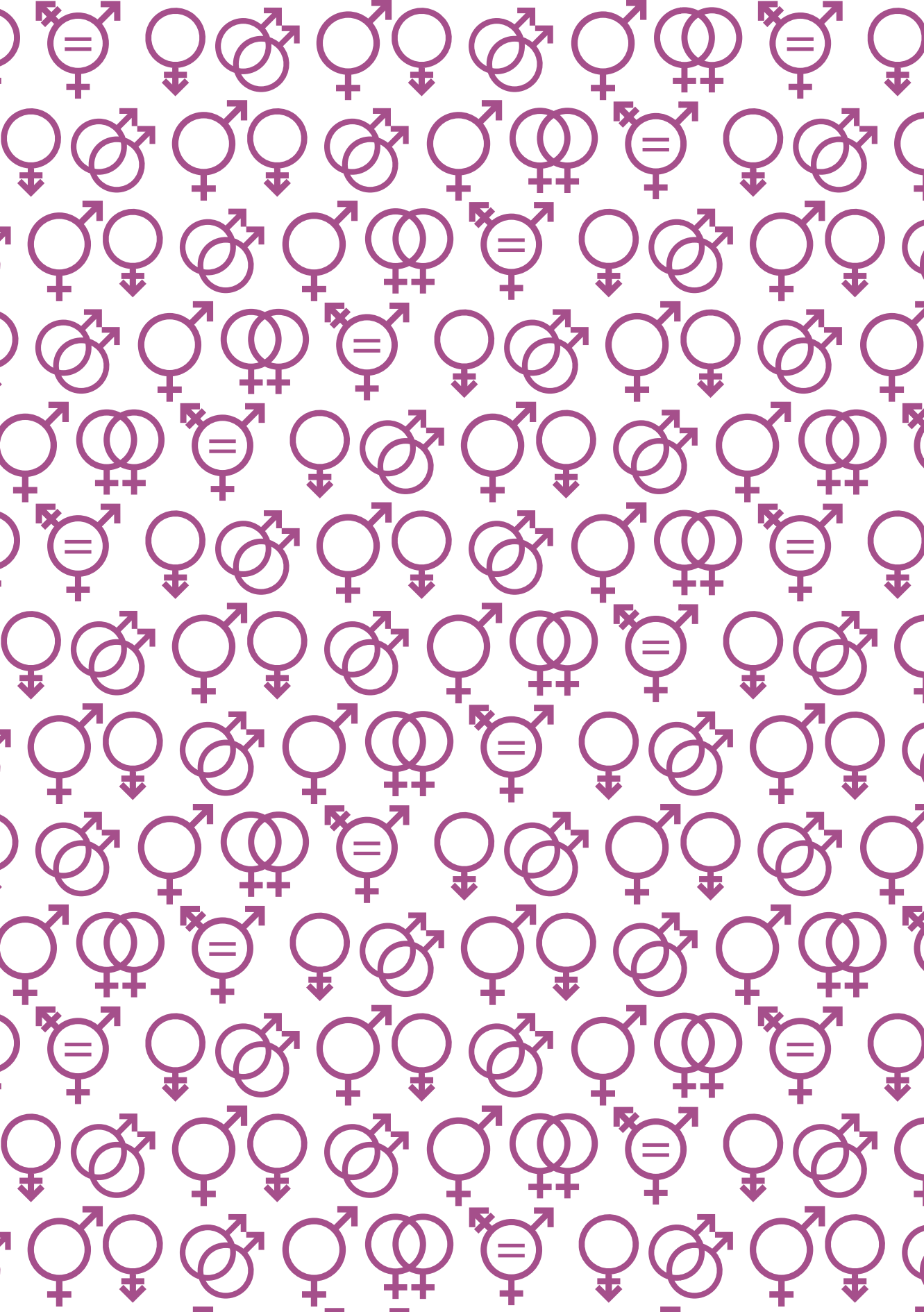
5 Закон за семејството, член 15, „Службен весник на РМ“, бр. 80/92, 9/96, 38/2004, 33/2006 и 84/2008.

спречување и превенција од семејно насилство⁶, Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги⁷, Законот за јавно здравје⁸, Законот за изменување и дополнување на Законот за семејство⁹, Законот за правата на пациентите¹⁰, Законот за високото образование¹¹, како и Правилникот за нови рекламни техники¹² и Упатството за пласирање производи¹³, донесени од Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги. Конечно, во третиот дел се претставени меѓународните искуства преку истражувања и показатели и дадени се конкретни препораки како да се надминат постојните проблеми и да се создаде атмосфера на прифаќање. Анализата се однесува на сите засегнати органи за заштита на правата на граѓаните и други не-судски тела и теми поврзани со нивната работа. Наменета е за информирање на јавноста за легислативата за човековите права и слободи на ЛГБТИ-лубето и таа може да послужи како прирачник за законодавецот во важниот реформски период што претстои.

...09

- 6 Закон за заштита, спречување и превенција од семејно насилство, „Службен весник на РМ“, бр. 138/2014.
- 7 Закон за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги, „Службен весник на РМ“, бр. 184/13, 101/14 и 132/14.
- 8 Закон за јавно здравје, „Службен весник на РМ“, бр. 22/2010.
- 9 Закон за изменување и дополнување на Законот за семејство, „Службен весник на РМ“, бр. 153/2014.
- 10 Закон за правата на пациентите, „Службен весник на РМ“, бр. 12/2009.
- 11 Закон за високото образование, „Службен весник на РМ“, бр. 35/08, 103/08, 26/09, 83/09, 99/09, 115/10, 17/11, 51/11, 123/12, 15/13, 24/13, 41/14, 116/14, 130/14, 10/15, 20/15, 98/15, 145/15, 154/15 и 30/16.
- 12 Правилник за нови рекламни техники, „Службен весник на РМ“, бр. 56/2015.
- 13 Упатство за пласирање производи, „Службен весник на РМ“, бр. 201/2014.

II Опис на проблемите и посакувани правни решенија

... 11

1. Носење стратегија за надминување на хомофобијата и трансфобијата

Во моментот, не постои сеопфатна или каква било друга стратегија за справување со дискриминацијата, стереотипите и предрасудите поврзани со сексуалната ориентација или родовиот идентитет. Напротив, претставници на институциите со нивните јавни говори ги зголемуваа предрасудите и стереотипите за ЛГБТИ-луѓето. Поранешниот министер за труд и социјална политика го покренал прашањето за истополови бракови и посвојување деца од страна на истополови двојки без каква било јавна дебата или мислење за овие прашања од страна на ЛГБТИ-заедницата¹⁴. Со тоа, министерот уште еднаш јавно ја потврди позицијата на тогашната Влада за гарантирање на правата на ЛГБТИ-луѓето и предизвика ЛГБТИ-заедницата да биде осудена од јавноста без каква било причина. Покрај тоа што во Националната стратегија за еднаквост и недискримина-

14 „Наметнат устав“ – Јавна расправа по нацрт-амандманите на Уставот на Република Македонија: <http://www.soros.org.mk/CMS/Files/Documents/FOOM-inserter-Nametnat-ustav.pdf>.

ција 2016-2020¹⁵ се споменуваат сексуалната ориентација и родовиот идентитет, тоа се прави единствено во воведот без воопшто да се стави фокус на потребите и на проблемите во понатамошниот текст. Оттука, имајќи предвид дека станува збор за неколку групи што би биле опфатени со оваа стратегија и уникатноста на проблемите со кои се соочуваат, нужно е да се донесе посебна стратегија што ќе може да понуди сеопфатна заштита. За донесувањето стратегија за надминување на хомофобијата и трансфобијата неопходно е формирање на интерсекторско тело што ќе биде составено од претставници на владата и претставници на граѓанските организации што работат на заштита и унапредување на правата на ЛГБТИ-лицата, чијашто задача ќе биде креирањето и спроведувањето на стратегијата. Како прв чекор кон имплементација на стратегијата неопходно е спроведувањето на посебни обуки за државната администрација, полицијата и судството, за кревање на свеста и идентификување на дискриминацијата врз основа на сексуалната ориентација и родовиот идентитет. Со ова ќе се постигне сензибилизација за прашањето за правата на ЛГБТИ-лицата и ќе се истакне соработката помеѓу институциите и организациите чијашто работа е во доменот на ЛГБТИ-заедницата. Вториот дел ја опфаќа сферата на образованието, во којашто е потребна ревизија на учебниците што се користат во различните фази од македонското образование со што би се исфрлиле неточните или застарените истражувања што погрешно ја претставуваат ЛГБТИ-заедницата. Дополнително, како уште еден сегмент од вториот дел, Законот за работни односи мора да обезбеди еднакви права и обврски за сите вработени без разлика на сексуалната ориентација и родовиот идентитет и оттаму произлегува дека здравствената и социјалната заштита на ЛГБТИ-лицата треба да им биде еднакво достапна како и на сите други лица. Во третиот дел од стратегијата за надминување на хомофобијата и трансфобијата, ќе се посвети внимание на перцепцијата на ЛГБТИ-заедницата во спортот и другите сфери. Навивањето во најпопуларните спортови често изобилува со хомофобични и транс-

12...

15 Националната стратегија за еднаквост и недискриминација 2016-2020: http://arhiva.vlada.mk/registar/files/Nacionalna_strategija_z_a_ednakvost_i_nedis_kriminacija_2016-2020.pdf.

фобични скандирања и речиси никогаш не е санкционирано. Изрекувањето на посериозни казни и постојана соработка со навивачките групи ќе придонесат кон постепено намалување на говорот на омраза врз основа на сексуалната ориентација и спречување на насилството што произлегува како последица на таквата атмосфера. Во Република Македонија, Законот за спречување и заштита од дискриминација се однесува и на домувањето. Покрај тоа што сексуалната ориентација и родовиот идентитет не се вклучени во Законот, Комисијата за заштита од дискриминација може да препознае дискриминација врз основа на сексуалната ориентација и родовиот идентитет во областа на домувањето. Сепак, примерите од праксата покажуваат дека тоа се случува многу ретко или речиси никогаш. Оттука, постои изразена потреба од кампањи во однос на антидискриминациските одредби, како и социјалните програми, што би вклучувале програми за поддршка, што се однесуваат на факторите што ја зголемуваат ранливоста и ризикот од бездомништво на ЛГБТИ-лицата, децата и младите, како и шеми за поддршка и безбедност во соседството. Во последниот, четврти дел на стратегијата ќе се изврши промена на неколку закони и други правни акти со што ќе се гарантираат основните човекови права на ЛГБТИ-лицата. Тие правни акти се: Законот за спречување и заштита од дискриминација, Кривичниот законик, Законот за семејство и Регулативата за системско признавање на промена на полот.

2. Промена на Законот за спречување и заштита од дискриминација

Во Законот за спречување и заштита од дискриминација, што беше донесен во 2010 година, сексуалната ориентација не беше вклучена како посебна основа за заштита од дискриминација. Родовиот идентитет, пак, како посебна основа за дискриминација не беше ниту земен предвид при изготвувањето на законот. Според член 3 на Законот за спречување и заштита од дискриминација, основите за дискриминација се таксативно наброени и меѓу нив не се наоѓа забраната за дискриминација врз основа на сексуалната ориентација или родовиот идентитет. Иако припадноста на маргинализирана група постои како основа за забрана на дискриминација, толкувањето

и подведувањето на случаите под оваа група е целосно во рацете на судиите. Досегашната судска практика не покажала позитивни резултати или случаи кога сексуалната ориентација и родовиот идентитет биле подведени под основата „припадност на маргинализирана група“. Постојат неколку случаи во коишто Комисијата за заштита од дискриминација донела позитивни одлуки за дискриминација поради сексуалната ориентација и родовиот идентитет, што ги разгледувала под „која било друга основа“, а сепак нивниот број е многу мал и непропорционален со реалната потреба за заштита. Поради овие причини, неопходно е внесување на сексуалната ориентација и родовиот идентитет како посебни основи за заштита од дискриминација, за да се обезбеди целосно почитување на човековите права на лезбејките, геј-мажите, бисексуалците и трансродовите лица и да се промовира трпеливост кон нив. Со оваа промена, на Комисијата за заштита од дискриминација ќе ѝ се овозможи простор постојано да ги преиспитува постојните и другите мерки, како и да собира и да ги анализира релевантни податоци за да следи и да констатира секаква директна или индиректна дискриминација врз основа на сексуалната ориентација или родовиот идентитет. Конечно, со ова ќе се добие ефективен правен лек пред националните власти, што ќе овозможи жртвите на дискриминација да се свесни за нејзиното постоење, а со тоа ќе се добијат и мерки за борба против дискриминацијата што вклучуваат санкции за прекршувањата и одредби за соодветно обесштетување на жртвите.

3. Промена на Кривичниот законик

Кривичниот законик на Република Македонија препознава злосторства од омраза само доколку имаат национална, расна или верска основа, додека сексуалната ориентација и родовиот идентитет не се предвидуваат како основи за злосторство од омраза. Според одредбите на Кривичниот законик, сексуалната ориентација и родовиот идентитет не можат да се земат како отежнувачки фактор при одредувањето санкции за направено кривично дело и досега не постои судска одлука што го докажува спротивното. Не постојат собрани податоци во однос на ваквите злосторства од омраза и други инциденти предизвикани од омраза, ниту постојат податоци во однос на дискриминација врз основа на сексуалната ориентација и родо-

виот идентитет, а сè уште нема разрешница ниту за пет од шесте напади врз ЛГБТИ-центарот. Оттука, може да се констатира дека државните институции немаат јасно одредена политика за борба против таквите злосторства. Неопходна е промената на Кривичниот законик во делот за злосторства од омраза на начин што сексуалната ориентација и родовиот идентитет ќе бидат посебни основи за злосторства од омраза. Дополнително, забележливо е дека најголем дел од полициските службеници, вработените во судовите и затворите ниту еднаш немаат посетено обука како да реагираат при злосторства од омраза, чијашто основа е сексуалната ориентација или родовиот идентитет. За да биде ефективна законската промена ќе мора да се посвети внимание и во делот на обучување и подготовка на надлежните институции за справување со таков вид злосторства. Со оваа промена, на Министерството за внатрешни работи, Секторот за внатрешна контрола и професионални стандарди и Центарот за обуки (како органи во состав на МВР), Академијата за судии и јавни обвинители и Управата за извршување санкции ќе им се овозможи да собираат и да анализираат податоци за вршењето и за карактерот на злосторствата и дискриминацијата во оваа област. Со ова се отвора простор за заострување на мерките во борбата против говорот на омраза врз основа на сексуалната ориентација или родовиот идентитет, вклучително и закони според кои би се казнувал ваквиот говор на омраза. Истовремено, би се промовирале добри практики во медиумите и давателите на интернет-услуги. Политичките претставници јавно би изразиле нулта толеранција кон говорот на омраза, особено врз основа на сексуалната ориентација и родовиот идентитет.

4. Промена на Законот за семејството

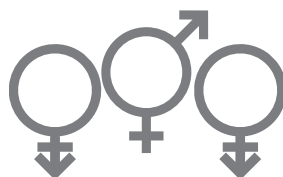
Република Македонија ја декриминализираше хомосексуалноста во 1996 година, што значи дека оттогаш луѓето се слободни да имаат хомосексуални врски. Возраста на зрелост за согласност за сексуални односи во Македонија е еднаква и за хомосексуалните и за хетеросексуалните односи. Во Кривичниот законик не постојат одредби што поради зборовите што ги содржат или опсегот што го имаат, би можеле на дискриминаторски начин да бидат употребени во однос на сексуалната ориентација или родовиот идентитет. Сепак, соглас-

но член 15 од Законот за семејство, брак можат да склучат две лица од различен пол, што значи дека истополовите двојки се дискриминирани со Законот за семејство во однос на двојките со партнери од различен пол. Согласно важечките прописи, истополовите двојки не се препознаени од страна на државата, ниту, пак, имаат какви било права. Во Законот за семејство се утврдени правата и обврските само на невенчаните хетеросексуални парови, а блиските и личните односи се дефинирани како односи меѓу лица од различен пол кои се или биле во врска, но не живеат во вонбрачна заедница. Оттука произлегува дека властите немаат преземено никакви чекори за решавање на секојдневните проблеми на истополовите парови. Тие сè уште се отворено дискриминирани кога се во прашање имотните права, а не се преземени ниту мерки за заштита од дискриминација врз основа на сексуалната ориентација или родовиот идентитет во однос на родителските права, посвојувањето и старателството врз дете. За да се надмине оваа дискриминација, промените во Законот за семејство мораат да гарантираат еднаквост помеѓу истополовите двојки и двојките со партнери од различен пол, како во брачната, така и во вонбрачната заедница. На овој начин ќе се овозможи заштита на ЛГБТИ-лицата во однос на имотните права и ќе се отвори простор за работа на полето на недискриминаторското постапување во однос на родителските права, посвојувањето и старателството врз деца.

5. Носење регулатива за системско признавање на промена на полот

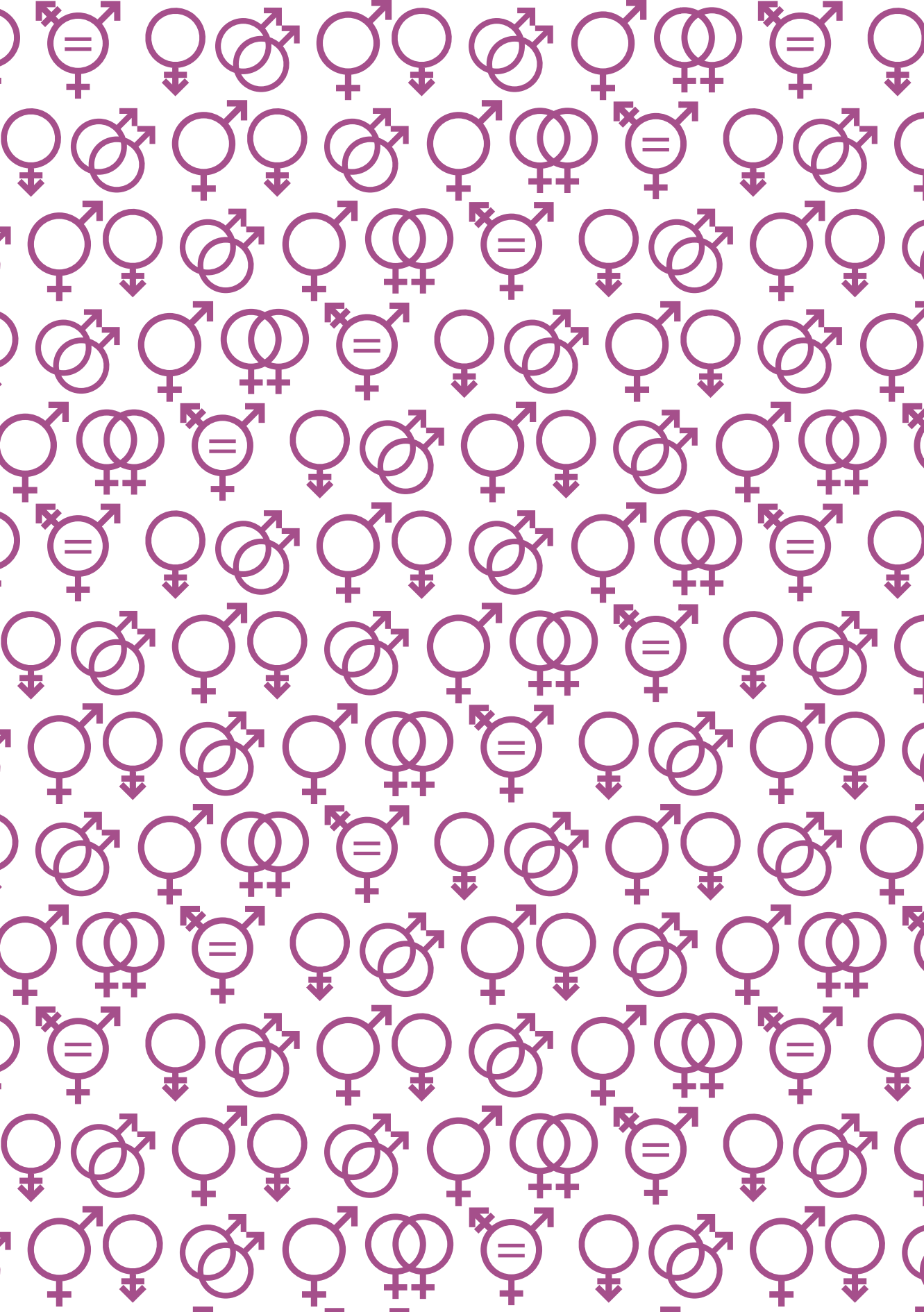
Во Република Македонија не постојат точно утврдени, јасни постапки за промена на матичниот број, што е неопходно за законско признавање на промената на полот во случај на трансродово лице. Од овие причини се создава конфузија во постапувањето на државните службеници, но и кај самите трансродови лица. И покрај тоа што државата нуди ендокринолошки и психолошки третман, што им е потребен на трансродовите лица, тие не се ефективни, ниту соодветни, од причина што не постои практика, ниту обуки за професионалните здравствени работници во случаи на трансродови лица, односно во процесот на промена на полот. Државата не нуди хируршки интервенции за промена на полот и нема докази за рефун-

дирање средства од Фондот за здравствено осигурување, дури ниту во случаи кога лицата ја извршиле операцијата во друга држава, со сопствени средства. Со ова, државата го нарушува уставно гарантираното право на здравствена заштита¹⁶ на сите граѓани, меѓу кои и ЛГБТИ-лицата. Според Законот за лично име¹⁷, секој граѓанин има право да го промени своето лично име и презиме, но кога станува збор за промена на матичниот број, што содржи шифра за полот на лицето, не е јасно кој орган е надлежен за неговата промена. Примерите од праксата сведочат дека процедурата за промена на матичниот број не е точно утврдена. На пример, во еден случај, две трансродови лица, кои треба да бидат третирани еднакво во процесот на промена на матичниот број, под истите услови ја почнуваат постапката во различни градови, без притоа да имаат извршено хируршки интервенции, при што добиваат различни резултати. Поради сите овие причини, државата мора да гарантира целосно законско признавање на промената на полот на лицето на брз, транспарентен и пристапен начин. Понатаму, државата мора да обезбеди пристап на трансродовите лица до соодветни услуги за промена на полот и да ги отстрани сите пречки што ја ограничуваат можноста трошоците да бидат покриени од здравственото осигурување, а трошоците што паѓаат на трансродовите лица мораат да бидат законски, објективни и пропорционални. Со ова ќе се овозможи унифицирана постапка за системско признавање на промена на полот, што ќе опфаќа едноставни правни и здравствени процедури, со јасна поделба на надлежностите помеѓу Министерството за внатрешни работи и Управата за водење на матичните книги.

16 Устав на Република Македонија, член 39, „Службен весник на РМ“, бр. 52/91.

17 Закон за лично име, „Службен весник на РМ“, бр. 8/95.

III Позитивна легислатива во однос на ЛГБТИ- заедницата

...19

Со претходно наведените се покриваат главните области во кои се потребни законски измени што ќе овозможат изедначување на правата на ЛГБТИ-луѓето со сите граѓани. Со цел да се добие претстава за позитивната легислатива во однос на ЛГБТИ-луѓето, во продолжение се наведени законските одредби и подзаконските акти што споменуваат и се регулираат права поврзани со сексуалната ориентација и родовиот идентитет.

Закон за заштита, спречување и превенција од семејно насилство

Во член 3 од Законот е дефинирано семејното насилство и се вели: Под семејно насилство се подразбира малтретирање, навредување, загрозување на сигурноста, телесно повредување, полово или друго психолошко, физичко или економско насилство со кое се предизвикува чувство на несигурност, загрозување или страв, вклучувајќи и закани за такви дејства, кон брачен другар, родителите или децата или други лица кои живеат во брачна или вонбрачна заедница или заедничко домаќинство, како и кон сегашен или поранешен брачен другар, вонбрачен партнер или лица кои имаат заедничко дете или се наоѓаат во блиски лични односи, без оглед дали сторителот го

дели или го делел истото живеалиште со жртвата или не. Со оглед на тоа што партнерите не се дефинирани по својот пол во горенаведениот член, формулацијата „или други лица кои живеат во вонбрачна состојба или заедничко домаќинство“ ги заштитува и истополовите парови од семејно насилство. Дотолку повеќе, широката дефиниција што гласи „лица кои се наоѓаат во блиски лични односи“ целосно ги вклучува и заедниците помеѓу двајца мажи или две жени и со тоа ја гарантира заштитата, спречувањето и превенцијата од семејно насилство и за овие групи.

Закон за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги

Во член 53 од Законот што ја регулира аудиовизуелната комерцијална комуникација е пропишано дека аудиовизуелните комерцијални комуникации не смеат да вклучуваат или да промовираат каква било дискриминација врз основа на пол, раса, етничка припадност, националност, вера или уверување, инвалидитет, возраст или сексуална ориентација. Со овој член изречно е наведена сексуалната ориентација како еден од основите за заштита од дискриминација. Сепак, ниту во овој закон родовиот идентитет не е заштитен како посебна основа.

Закон за јавно здравје

Законот за јавно здравје во член 16 ги поставува принципите за вршење на работите на Институтот и на центрите за јавно здравје на Република Македонија. Вршењето на работите од член 10 и 11 на овој закон, Институтот и центрите го засноваат врз шест принципи од кои едниот е преземање интервенции што нема да ги дискриминираат поединците по основа на раса, пол, различно национално и социјално потекло или имотна положба, верско уверување, пол, сексуална ориентација или статус на лице со посебни потреби. Состојбата во овој закон е идентична со превенцијата што ја дава Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги, заштитувајќи ја сексуалната ориентација, но изоставајќи го родовиот идентитет.

Закон за изменување и дополнување на Законот за семејство – Старателство врз малолетни лица – жртви на трговија со луѓе¹⁸

На 19.07.2008 година на сила стапува Законот за изменување и дополнување на Законот за семејство. Со овие измени по член 177 од Законот се додава нова Глава V-а „Старателство врз малолетни лица – жртви на трговија со луѓе“, што брои 16 членови. Член 177-л пропишува дека помошта на дете-жртва на трговија со луѓе и на семејството се дава без оглед на вера, раса, пол, национална припадност или социјално потекло, генетски карактеристики, јазик, религија, психички или физички способности, сексуална ориентација, возраст и друго. Покрај тоа што листата е оставена отворена со дефиницијата на „друго“, родовиот идентитет повторно не е наведен како посебна основа за заштита.

Закон за правата на пациентите

Член 5 од овој закон ги штити пациентите од дискриминација и пропишува дека пациентот има право на остварувањето на правата, пропишани со овој закон, без дискриминација заснована врз пол, раса, боја на кожата, јазик, вера, политичко или кое и да е друго мислење, национално или социјално потекло, припадност на национално малцинство, материјална положба, потекло по раѓање, сексуална ориентација или кој и да е друг статус. Идентична ситуација како со измените во Законот за семејство, покрај тоа што листата е оставена отворена со дефиницијата „кој и да е друг статус“, родовиот идентитет повторно не е наведен како посебна основа за заштита.

Закон за високото образование

Во член 5 од Законот што ги регулира условите и начинот на запишување студии е пропишано дека универзитетот, односно самостојната висока стручна школа ја утврдува постапката за селекција на кандидатите за упис на начин што гарантира рамноправност на сите кандидати без оглед на раса, боја на кожа, пол, јазик, вера, политичко или друго уверување, етничко, национално или социјално

¹⁸ Закон за изменување и дополнување на Законот за семејство, „Службен весник на РМ“, бр. 153/2014.

потекло, имот, раѓање, општествена положба, инвалидност, сексуална ориентација и возраст. Сексуалната ориентација е наведена како посебна основа за заштита, но повторно родовиот идентитет е изоставен од затворената листа на основи.

Правилник за нови рекламни техники – Агенција за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги

Со овој правилник се пропишуваат правилата за користење на новите рекламни техники од страна на давателите на аудиовизуелни медиумски услуги и има цел да ги заштити гледачите од прекумерна изложеност на рекламирање од различни брендови и од нечесни комерцијални практики. Во член 11 за заштита на потрошувачите е пропишано дека новите рекламни техники не смеат да вклучуваат и да промовираат каква било дискриминација врз таксативно наброени основи, меѓу кои е и сексуалната ориентација. Родовиот идентитет како посебна основа за заштита повторно не е вклучен.

Упатство за пласирање производи – Агенција за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги

Со ова упатство се пропишува начинот на примена на одредбите за пласирање производи. Во општите правила е пропишано дека пласирањето производи не смее да го доведува во прашање почитувањето на човековото достоинство и/или да вклучува или да промовира каква било дискриминација врз таксативно наброени основи, меѓу кои и сексуалната ориентација. Родовиот идентитет уште еднаш не е вклучен како посебна основа.

Од претходно наведеното можеме да заклучиме дека сексуалната ориентација се споменува претежно во законските и во подзаконските акти во областите на медиумите, здравството и социјалата. Од друга страна, доаѓаме до заклучок дека родовиот идентитет воопшто не постои во македонскиот правен систем, што значи дека трансродовите лица и интерсекс луѓето се целосно невидливи за законодавецот и за јавната администрација.

IV Меѓународни истражувања и показатели и препораки за РМ

...23

За да добиеме поширока перспектива за состојбите во легислативата и нивните последици во реалниот живот, во продолжение ќе се осврнеме на наодите на ИЛГА Европа – европскиот огранок на најголемата меѓународна организација за заштита и за остварување на правата на ЛГБТИ-заедницата. ИЛГА Европа секоја година објавува поединечни извештаи за напредување (или уназадување) на состојбите во земјите во Европа и нив ги доставува до Европската комисија.

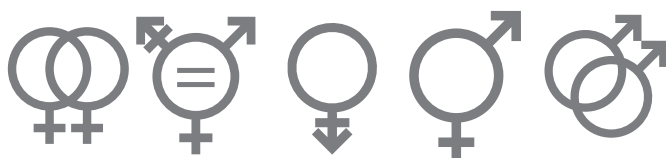
Во својот извештај за Македонија за 2016 година¹⁹ ИЛГА дава три клучни препораки за подобрување на законската рамка во однос на правата на ЛГБТИ-луѓето. Првата препорака е воведување на конкретни законски одредби што ќе ги заштитат вработените лица од дискриминација врз основа на сексуалната ориентација, родовиот идентитет и/или сексуалните карактеристики. Втората препорака е развивање на правична и транспарентна законска рамка за правно признавање род, базирана врз принципот на себеопределување и

19 Извештај на ИЛГА Европа за 2016 година: http://ilga-europe.org/sites/default/files/2017/fyr_macedonia.pdf.

ослободено од навредливи и нечовечки услови (како стерилизација, медицински дијагнози и/или хируршки интервенции). Последната препорака го таргетира широкоприсутниот општествен проблем на говор на омраза во Република Македонија. ИЛГА Европа препорачува да се воведат законски решенија за забрана на говор на омраза во кои експлицитно ќе бидат наведени сексуалната ориентација, родовиот идентитет и сексуалните карактеристики како заштитени основи.

За посликовит приказ, ИЛГА Европа секоја година ја објавува мапата на виножитото²⁰ со која се рангираат земјите од Европа во напредокот кон целосно остварување на правата на ЛГБТИ-луѓето. Македонија и оваа година е меѓу последните земји, на незавидното 41. место од 49 држави, во друштво на Белорусија, Азербејџан, Русија и Турција. Според заклучоците на ИЛГА Европа, Македонија има реализирано само 16% од потребните законски решенија што ги штитат и ги гарантираат правата и слободите на ЛГБТИ-заедницата. Во продолжение е претставен расчленетиот индекс на критериуми²¹ со назнака кои критериуми ги има, односно ги нема остварено Република Македонија.

24...

20 Мапата на виножитото на ИЛГА Европа: <https://rainbow-europe.org/>.

21 Индекс на критериуми на ИЛГА Европа: http://www.ilga-europe.org/sites/default/files/Attachments/side_b-rainbow_europe_index_may_2016_small.pdf.

Еднаквост и недискриминација

✗ Неостварено	✓ Остварено
Уставно признавање (сексуална ориентација)	Пристап до добра и услуги (сексуална ориентација)
Заштита при вработување (сексуална ориентација)	Пристап до образование (сексуална ориентација)
Терапија за конверзија (сексуална ориентација)	Пристап до јавно здравство (сексуална ориентација)
Државно тело за еднаквост (сексуална ориентација)	
Акциски план за еднаквост (сексуална ориентација)	
Уставно признавање (родов идентитет)	
Заштита при вработување (родов идентитет)	
Пристап до добра и услуги (родов идентитет)	
Пристап до образование (родов идентитет)	
Пристап до јавно здравство (родов идентитет)	
Терапија за конверзија (родов идентитет)	
Државно тело за еднаквост (родов идентитет)	
Акциски план за еднаквост (родов идентитет)	
Закон за слободно родово изразување	
Закон за заштитата на телесниот интегритет на интерсекс-луѓе	
Политики за заштитата на интерсекс-луѓе	

Семејство

✗ Неостварено	✓ Остварено
Еднаквост на бракови	Непостоење на уставна забрана за истополови бракови
Регистрирано партнерство (слични права)	Медицински потпомогнато оплодување (самохран родител)
Регистрирано партнерство (ограничени права)	
Кохабитација	
Заедничко посвојување	
Посвојување од страна на втор родител	
Автоматско признавање на кородител	
Медицински потпомогнато оплодување (парови)	
Трансродово лице може да се венча со лице од спротивниот пол	

26...

Говор и дела од омраза

✗ Неостварено	
Закон за дела од омраза (сексуална ориентација)	Непостоење на уставна забрана за истополови бракови
Закон за говор на омраза (сексуална ориентација)	Медицински потпомогнато оплодување (самохран родител)
Политики за справување со омраза (сексуална ориентација)	Закон за дела од омраза (интерсекс)
Закон за дела од омраза (родов идентитет)	Политики за справување со омраза (интерсекс)

Правно признавање род и телесен интегритет

✗ Неостварено	✓ Остварено
<p>Постојни правни механизми</p> <p>Постојни административни процедури</p> <p>Непостоење на возрасна граница за промена на име</p> <p>Непостоење на условени медицински/психолошки дијагнози за родово нарушување</p> <p>Непостоење на задолжителни медицински интервенции</p> <p>Непостоење на задолжителни хируршки интервенции</p> <p>Непостоење на задолжителна стерилизација</p> <p>Непостоење на возрасна граница</p> <p>Забрана за медицинска интервенција пред детето да биде способно за давање согласност (интерсекс)</p>	<p>Промена на име</p> <p>Непостоење на задолжителен развод</p>

...27

Простор во граѓанското општество

Азил

✓ Остварено	✗ Неостварено
<p>Одржан јавен настан без државна опструкција на правото на слободно собирање (3 години)</p> <p>Работење на здруженија и организации без државна опструкција на правото на здружување (3 години)</p> <p>Непостоење закони за ограничување на правото на слободно изразување (национално и локално ниво)</p>	<p>Закон за азил (сексуална ориентација)</p> <p>Политики/други позитивни мерки (сексуална ориентација)</p> <p>Закон за азил (родов идентитет)</p> <p>Политики/други позитивни мерки (родов идентитет)</p> <p>Закон за азил (интерсекс)</p> <p>Политики/други позитивни мерки (интерсекс)</p>

ПРЕПОРАКИ

во врска со законската рамка во однос на правата на ЛГБТИ-заедницата во Република Македонија

Од претходно наведеното произлегуваат неколку препораки:

1. Итно да се даде одговор за истрагата против напаѓачите на ЛГБТИ Центарот за поддршка и ЛГБТИ-луѓето, поради тоа што неказнивоста на напаѓачите претставува дискриминација кон ЛГБТИ-луѓето како маргинализирана група, што целосно ја урива довербата во институциите.
2. Носење на сеопфатна стратегија за надминување на хомофобијата и трансфобијата/акциски план за Националната стратегија за еднаквост и недискриминација 2016-2020.
3. Во најскоро време да се почне со подготвување на измените на Законот за спречување и заштита од дискриминација, особено во делот на пристапот до правда на жртвите од дискриминација, односно ослободувањето од судски трошоци за поведување на судска постапка за заштита од дискриминација, независност на Комисијата за заштита од дискриминација и вклучување на сексуалната ориентација и родовиот идентитет како основи за дискриминација.
4. Воведување на законски решенија за забрана на говор на омраза во кои експлицитно ќе бидат наведени сексуалната ориентација, родовиот идентитет и сексуалните карактеристики како заштитени основи.

5. Воведување на конкретни законски одредби што ќе ги заштитат вработените лица од дискриминација врз основа на сексуалната ориентација, родовиот идентитет и/или сексуалните карактеристики.
6. Носење на правична и транспарентна законска рамка за правно признавање на полот, базирана врз принципот на себеопределување и ослободено од навредливи и нечовечки услови (како стерилизација, медицински дијагнози и/или хируршки интервенции).
7. Промена на Законот за семејство на тој начин што ќе се гарантира еднаквост помеѓу истополовите двојки и двојките со партнери од различен пол, како во брачната, така и во вонбрачната заедница.

30...

V Заклучок

По описот на проблемите и посакуваните правни решенија, разгледувањето на позитивната легислатива во однос на ЛГБТИ-заедницата и споредбата на меѓународните истражувања и показатели, како и препораките за Република Македонија, може да се заклучи дека се неопходни итни и ефикасни реформи со цел да се обезбедат основните човекови права на ЛГБТИ-заедницата во Република Македонија. ЛГБТИ-заедницата во државата ќе остане длабоко маргинализирана сè додека не се имплементираат наведените препораки. Долгогодишната клима на генерално непријателство кон ЛГБТИ-заедницата во мејнстрим-медиумите, политичкиот естаблишмент и општеството, како и преземањето мерки со кои ќе се превенираат говорот на омраза и делата од омраза против ЛГБТИ-поединци, придонесе за постојано влошување на ситуацијата, сместувајќи ја државата на дното на европскиот континент. Денес, ЛГБТИ-луѓето живеат во постојан страв и на маргините на општеството без никакви гаранции од страна на државата дека ќе бидат заштитени во случај на напад. Сето ова нуди доволно аргументи дека борбата за промена не смее да чека ниту ден повеќе, затоа што ЛГБТИ-правата се човекови права!

Прилог 1:

Состојбите со ЛГБТИ-правата во земјите од западен Балкан

...33

Земјите од западен Балкан, каде што припаѓаат Македонија, Албанија, Косово, Црна Гора, Србија, Босна и Херцеговина и Турција (иако не соодветствува географски, Турција традиционално се води во ова друштво, како земја-аспирант за членство во ЕУ од регионот), историски имаат проблеми со обезбедување на еднакви права и можности за ЛГБТИ-заедницата. Факторите за тоа се многубројни, само неколку од нив се транзицискиот период од деведесеттите години, слабиот економски развој, како и доминантната конзервативна идеологија. Сепак, изминатиот период претставуваше период на придвижување кон обезбедување на правна рамка за заштита на правата на заедницата, иако тоа не е секогаш пресликано во реалноста. Албанија, Косово, Црна Гора, Босна и Херцеговина и Србија постигнаа значителен напредок, што, за жал, не може да се каже за Македонија и за Турција. ИЛГА Европа во своите заклучоци и извештаи ги нотираше следните постигнати реформи кај земјите од западен Балкан за 2016 година:

Босна и Херцеговина

Претходната година во Босна и Херцеговина помина во знакот на донесувањето на неколку нови правни акти и политики. Позитивен чекор беше донесувањето на акциски план за антидискриминација,

што претставува прв ваков документ што на национално ниво експлицитно ги заштитува ЛГБТИ-луѓето. Понатаму, јазикот во постојниот сојузен закон за антидискриминација беше ревидиран и појаснет, а сексуалните карактеристики беа додадени кон листата на заштитени основи во сите сфери на животот. Сепак, секојдневните тешкотии со кои се соочуваат интерсекс-луѓето, како недостигот на усвоени процедури во здравствените институции кога се постапува со интерсекс-деца, и понатаму продолжуваат да бидат една од забелешките на невладините организации. Од друга страна, уште една група во пошироката ЛГБТИ-заедница, што и понатаму се соочува со бариери, се ЛГБТИ-луѓето кои не се државјани на БиХ, баратели на азил, кои сè уште немаат законска заштита во Босна и Херцеговина. Овој проблем опстојува и понатаму, иако државата во 2016 година донесе закон за азил, изработен по ЕУ-стандарди. ЛГБТИ-активисти и поддржувачи понудија амандмани, но тие не беа земени предвид. Во вториот дел од годината, еден етаблиран политичар јавно истакна поддршка за заедницата, нешто што дојде по охрабрувањето на Омбудсманот во неговиот посебен извештај за човековите права во земјата. Споредбено, можеме да заклучиме дека Босна и Херцеговина има постигнато многу поголем напредок од Македонија во областите на еднаквоста и недискриминацијата, законската заштита од говор и дела од омраза, како и законската рамка за обезбедување азил. Општата оценка на ИЛГА за Босна и Херцеговина, заклучно со 2016 година, е 31%, дури 15% повисоко од Македонија.

Косово

Потребата за закони за еднаквост беше внесена во јавниот дискурс во Косово во 2016 година. Една група што работи на ЛГБТИ-правата ги цитираше кревањето на свеста и подобрата имплементација на постојните антидискриминаторски политики како примарни цели. Европската комисија во годишното обраќање за проширување ги повика лидерите да ја поддржат заедницата. Едно истражување на невладини организации покажа дека е потребно сензибилизирање на здравствените работници за нивната одговорност кон ЛГБТИ-лицата на кои им е потребна здравствена помош. Истражувањето исто така вклучува препораки за минималната правна заштита

на трансродовите лица во Косово. Во отсуство на добро развиени политики за справување со говорот и делата од омраза, невладините организации продолжуваат да нудат поддршка и помош на ЛГБТИ-лица – жртви од насилство кои немаат институционална заштита. Во споредба со Македонија, Косово има постигнато подобар напредок во областа на еднаквоста и недискриминацијата, како и законската рамка за обезбедување азил. Сепак, реалноста во Косово покажува дека позитивните законски измени недоволно се спроведуваат на терен. ИЛГА, за 2016 година, на Косово му даде оценка од 30% постигнат напредок кон целосно приспособена законска рамка за еднакви права на ЛГБТИ-луѓето.

Албанија

Албанија е најдобар пример за разликата помеѓу законите на хартија и реалноста што ја живеат ЛГБТИ-луѓето во нивното секојдневије. Во 2016 година Албанија постигна легислативен напредок, усвојувајќи акциски план за промовирање и заштита на човековите права на заедницата. Сепак, никакви напори не се сторени за да се разбие преовладувачкиот хомофобичен амбиент во општеството. Како земја-кандидат, Албанија е позитивно оценувана секоја година од Европската комисија за нејзиниот напредок кон зачленување во Унијата, но ниските нивоа на општествено прифаќање на ЛГБТИ-луѓето е една од областите што Комисијата ги подвлече како сериозно загрижувачки. Покрај тоа што Албанија има постојна легислатива во областите на еднаквоста и злосторствата од омраза, не се спроведува имплементацијата на оваа легислатива, вклучувајќи го и обучувањето на релевантните службеници. Ова беше нагласено со неколку анкети што покажаа дека јавните службеници мислат дека не доаѓаат во контакт со луѓе од заедницата во нивната работа. Дури и таму каде што постои легислативата, луѓето може да не бидат свесни дека таа заштита ги опфаќа и ЛГБТИ-луѓето, како што беше откриено со еден извештај во кој се вели дека младите луѓе недоволно го разбираат Законот за антидискриминација. Сепак, ЛГБТИ-активистите прават напори да го сменат јавниот наратив и да ја подигнат свеста. Споредбено со Македонија, Албанија има постигнато поголем напредок во областа на еднаквоста и недискри-

минацијата, како и правната заштита од говор и дела од омраза. Последната оценка на ИЛГА Европа за Албанија е 33%.

Црна Гора

Уште една тешка година за ЛГБТИ-организациите и активистите во Црна Гора беше 2016-та, кои се соочија со низа успеси, но и предизвици. Активистите продолжија да обезбедуваат експертиза и обуки, вклучувајќи ја првата работилница за ЛГБТИ-еднаквост за просветни работници кои работат со деца од претшколска возраст. Охрабрувачко беше и создавањето на мрежата за ЛБТК-жени, како и жалбата што ја поднесоа ЛГБТИ-активистите против Српската православна црква за говор на омраза насочен кон ЛГБТИ-заедницата, што резултираше со позитивен исход. Додека Црна Гора ги продолжуваше напорите да стане лидер во регионот во промовирањето на правата на ЛГБТИ-луѓето, активистите беа мета на напади, што ја покажува дискрепанцата помеѓу законскиот развој и општественото мислење. Сепак, и покрај тоа што постојат закони и политики, според годишниот заклучок на Европската комисија, вистинската имплементација сè уште е проблем. Црна Гора има постигнато поголем напредок од Македонија во областа на еднаквоста и недискриминацијата, како и законската заштита од говор и дела од омраза. Оценката на ИЛГА е дури 39%.

Србија

Годишната оценка на Србија од страна на Европската комисија беше базирана врз имплементацијата на позитивните законски прописи. Правата на ЛГБТИ-луѓето се вклучени во некои закони за еднаквост и дела од омраза, но извештајот за проширување нагласува дека повеќе напори се потребни за нивно спроведување. Нагласена е и потребата за поголема политичка поддршка на заедницата и справување со злосторствата од омраза. Во врска со политичката соработка, една анализа на материјалите на политичките партии покажа дека само мал број партии изречно ја споменуваат ЛГБТИ-заедницата во нивните програми. Во меѓувреме, назначена беше првата лезбејка која јавно ја искажала својата сексуална ориентација. Неодамна, оваа министерка, Ана Брнабиќ, беше назначена за премиерка на Република Србија. Со нов подзаконски акт на

полицијата, воведена е антидискриминаторска заштита врз основа на родовиот идентитет, но сексуалната ориентација е изоставена од овој акт. На крајот на годината, трансродовите лица и понатаму се соочуваа со ситуација во која нема јасна процедура за правно признавање на полот. Споредбено со Македонија, Србија има постигнато поголем напредок во областите на еднаквоста и недискриминацијата, како и обезбедувањето на правна заштита од говор и дела од омраза врз основа на сексуалната ориентација. Оценката на ИЛГА за Србија за 2016 година е 30%.

Турција

Клаустрофобична атмосфера зајакната од прогласената вонредна состојба по обидот за државен удар во јули минатата година – ова е заднината со која ЛГБТИ-активистите се справуваат во Турција. Продолжените рокови за лишување од слобода без обвинение и ограничената правна помош придонесоа сигурноста на работата на новинари, адвокати и невладини организации сериозно да биде ставена под прашање. Сето ова создаде сценарио каде што слободата на собирање може да биде ограничена во името на „антитерористички мерки“ и „безбедноста“, што резултираше со забрана на маршот за IDAHOТ во Анкара и маршовите на гордоста во Истанбул и Измир. Канцелариите на етаблирани ЛГБТИ-невладини организации беа принудно затворени поради гласишта за безбедносни закани. Во периодот на сезоната на гордоста екстремистички групи упатија серија закани. ЛГБТИ-луѓето, особено трансжените, беа жртви на злосторства од омраза, а многу од нив резултираа со смртни последици. Бруталното убиство на познатата транс-активистка Ханде Кадер предизвика јавно негодување и протести во Турција, како и низ европскиот континент. Од големо значење беа долгите затворски казни за лицата кои го силуваа активистот Кемал Ордек. Беше оформен комитет за човекови права, но во неговата надлежност не влезе заштитата на ЛГБТИ-луѓето од дискриминација. Советот на Европа и други ЕУ-институции искажаа сериозна загриженост за статусот на малцинските групи, особено ЛГБТИ-луѓе. Европската комисија оцени дека има уназадување на заштитата на темелните права, што е посебно загрижувачки тренд, имајќи ја предвид мини-

малната постојна законска заштита за ЛГБТИ-луѓето. Македонија има подобра оценка единствено од Турција од земјите од западен Балкан. Споредбено со Турција, Македонија постигнала поголем напредок во областите на еднаквост и недискриминација и обезбедување простор за заедницата во граѓанското општество. Турција од ИЛГА Европа е оценета со една од најниските оценки во Европа, само 9%.